

Starški list

2008/5

wudaće: nazyma 2008 (5)
wudawaćel: Serbske šulske towarstwo z.t.
Póstowe naměsto 2
02625 Budyšin
tel.: (03591) 550216
faks: (03591) 550220
info@sorbischer-schulverein.de
www.sorbischer-schulverein.de
zamołwitej redaktorce: Marja Jaworkowa/Monika Süßowa
tel.: (03591) 550215
titulny wobraz: Leoni Cyžec a knj. Čornakowa, SŠT
fota: SŠT
© 2008 Serbske šulske towarstwo z.t./Sorbischer Schulverein e.V.

Lubi starši,

hdyž wětrik přez šćernišća duje, džěci najradšo zmije pušćeja, hromadza pisane łopjena lisćowych štomow abo pasla ze žołdzemi abo kastanijemi překwapjenki za Was. Prócujemy so, zo Waše džěci pisanosć přirody dokładnje wobkedźbują, wopisuja a moluja, doniž ju njejsu ze wšěmi zmysłami zapřimnyli. Přez to su wone wusko z Božej stwórby zwjazane. Bliži so čas domchowankow a wjesolych kermušnych zabawow z Wašimi džěćimi.

W tutym staršiskim lisće předstajimy Wam serbsku pěstowarnju „Džěćacy raj“ we Wotrowje. Dajće so wot Wotrowskich pčotkow zakuzłać!

W mjenje předsydstwa Serbskeho šulskeho towarstwa přeju Wam dožiwjenjapołne nazymske pućowanja z Wašimi džěćimi. Zawěsće budžeće so džiwać, što su wone wšitko w pěstowarni nawuknyli.

Waša

Ludmila Budarjowa

předsydka Serbskeho šulskeho towarstwa z.t.

Wobsah:

Džěci za přirodu a techniku zahorić	2
Přirodowědne kubłanje w pěstowarnjach SŠT z.t.	5
Swójbny swjedzeń w Ralbicach	7
Serbska pěstowarnja „Džěćacy raj“ we Wotrowje	8

Džěci za přirodu a techniku zahorić

Přirodowěda hižo za předšulske džěci? Kak móža wone fenomeny přirody, techniki, fyziki rozumić?

Wotewzaće Waše džěco popołdnu z pěstowarnje abo hórta - a poľne zahoritósće wone Wam powěda, kak je džensa z piću drjewo rězało, z hamorom hozdžiki klepało, z njebozom točiło, z rašpu drjewo hladkowało. Je tež słyšało mašinu z wulkej haru, je wobtasało z rukomaj drjewo a maćizny, widžało wšelako barbjene płaty, ze škitnymi nawočemi je při truženju přihladowało. Móžeće sej to předstajić a je to po Wašich přečach?

Wěda a fakty hodža so džensa wšudže a spěšnje wotwołać. Džěci maja njesměrny lóšt a zajim na wotkryću, wuspytanju a tworjenju. Njeńdže wo to, džěcom hnydom prawe wotmołwy dać, ale z nimi

Wotrowske džěci při nocyńm pućowanju

hromadže přemyslować, so prašeć, wšelake měńjenja słyšeć a džěci k slědženju pozbudžować. Cil ma być, tutu wćipnotu za jich dalše žiwjenje zdžeržeć a so tak wužadanjem kreatiwnje stajić móc.

Přez zmysłowe dožiwjenje zeznaja džěci material, wašnje a zwiski wobdžěłanja, přińdu k wotmołwam a dopóznaćam. Same wuspytanje we wšelakich technikach spěchuje drobnu motoriku a wóčko-ruku-koordina-ciju. „Čehodla“-prašenja kładu

zakłady za samostatne wotkrywanja a slědženja. Jean Piaget wuwi teoriju konstruktivistiskeho kubłanja. Wuchadźa z toho, zo njemóže so džěsću ničo wot wonka sposrědkować, ale zo dyrbi džěćo wšo w swojim nutřkownym swěće same konstruować.

Technika džěći wabi - a to nic jenož hólcow. Čehodla nic sej raz wulki młyn abo čisćernju wody wobhladać? Cyle připódla zhonja džěći něšto wo družinach zorna abo wo móžnosćach, wodu čistu dźeržeć. Doma wudospołnja knihi abo druge nazorne medije prašenja a nazhonjenja. Swójske rysowanki zapopadnu dožiwjene a rjaduja zaćišće. Při eksperimentowanju spěchuje so rěć, zmys-

džěći w Němcach twarja z wotpadkow awta

łowe zaznawanje, ale tež socialna kompetenca a dobra mjezsobnosć.

Runje tak móžemy hižo z mjeńšimi džěćimi začinać wo škiće přirody rěčeć, hdyž sej na příklad wobhladamy, kak je snědań zapakowana abo do kajkich bowow

słušeja wšelake wotpadki. Abo džěći du z lupu, kapsnej lampu a měškom do lěsa bruki, płody abo rostliny pytać a hromadzić.

Swójska zahrodka, w pěstowarni abo doma, da móžnosć wobkedźbowanja kołoběha roscenja a zańdženja. To móžemy so prašenjow poroda a smjerće dótkać. Na wosebitych městnach, kotrež so přeco zaso wopytuja, džěći změny počasow dožiwjeja a

rozjasnjenja namakaja. Džěci nazhonja přirodu, kotraž je stworjena, ale kotraž čłowjeka wobliwuje a kotruž móže wón přez swoje zadžerženje změnić.

Měna počasow skići džěćom kaž tež cyłej swójbje móžnosć, so zadomić a počah k wokolinje, w kotrejž wotrostu, dać. Jedyn počas slěduje druhemu. Džěćom da to wěstotu, hdyž so něšto wospjetuje, štož su hižo doži-

Ralbičanske džěci dožiwja počasy we Łazkowskim lěsu

wili. Zaleži na dožiwjenju rytmusa, derje znate so prawidłownje znowa jewi. Na přikład pokazaja so jako přenje kwětki sněhowki abo lisćo so w nazymje zaso pisani a skónčnje ze štomow spada. Přiroda w kóždym počasu wabi a da nam něšto typiske wotkryć. Džěci trjebaja tajke woprawdźite zmysłowe dožiwjenja. Knihi wo zwěrjatach, kwětkach, kamjenjach a druhim móža nam pomhać, wotmołwy na prašenja džěci namakać. Wosebite rituale abo swjedženje w běhu lěta, kaž nětkle kermuša a domchowanka, zapřiijeja počasy do swójbneho žiwjenja.

Žórło: Martin R. Textor „Der konstruktivistische Ansatz”

Přirodowědne kubłanje w pěstowarnjach SŠT z.t.

Nadpismo z wurazom přirodowědneho kubłanja dyrbi so zdžěla po wurazu na směr přirodowědneho zdžělowanja změnić. Wobaj wurazaj wuprajtaj nimale samsnej směraj pedagogiskeho džěla w našich kubłaniščach. Tola koncentruje so kubłanje bóle na skrućenje dobrych socialnych formow mjezyčłowjeskeho wobchada a zdžělowanje na wutworjenje wědy we wšelakich rubrikach přirody a towaršnosće. Je pak prawje, zo sej wěda wo přirodže zdobom prawy wobchad z njej wužada. Tak staj wobaj wobłukaj pedagogiskeho džěla sylnje ze sobu zwjazanaj. Z tym so w přinošku wužiwanj wuraz kubłanje do wobeju směrow wupraji.

Swoju wokolinu - blisku přirodu - spóznać je fundamentalna zaběra kóždeho džěsća. Přez nana a mać džěčo to w svojich přěních žiwjenskich lětach nazhonja.

Ze zastupom do žlobika abo pěstowarnje směmy my jako nošer pěstowarnje přez naše kubłarki tutón proces sobu wobwliwować. To začuwamy jako wulke wužadanje a wjeselimy so, zo směmy staršiske domy při tym podpěrować.

W praksy wupada tute džělo njenadpadne a profane. Tola dyrbi so prajić, zo kubłarki džěčinu zaměrnje k tomu pozbudžeja, sej sami swoje rozjasnjenja za přirodne zjawy namakać.

Wosebje dobre nazhonjenja mamy při tym při pućowanjach do bliskeje wokoliny a na wosebite městna našeje domizny. Jasne je, zo su to, wotwisne wot sydlišća, w kotrymž je pěstowarnja doma, cyle wšelake městnosće. Tola wšudže mamy małe parki, rěčnišća małych a wjetšich rěkow abo bliske lěsy. Runje tak so poskićeja rjadki w šulskich zahrodkach abo zahrodki we wjeskach k zbudženju wćipnosće na přirodu. Přistup džěčiny k přirodže

wusměrja so na hormadženje, wobkedźbowanje a wuspytanje žiwych a nježiwych objektow. Fachowa wěda kubłarkow k pomjenjowanju družinow, rozjasnjenju faktow abo procesow je při tym njeparujomna. Dwurěčnosť wšědného dnja w kubłanišću so tule wopodstatni. Wěcy, fakty, družiny a zjawy namakaja w zaběrach swoje dwurěčne pomjenjowanie. Rěčny horicont a wuknjenske zamóžnosće so při tym zesylnjeja. Kwětka njerěka jednorje zelo, ale ma nimo typiskeho natwara rostliny swoje kajkosće, kotrež ju k swojej družinje přislušacej přiřaduja.

Reflektowanie wědy so na wobě rěči pozitiwnje wuskutkuje. Hladajo na wočakowany zastup do zakładneje šule so tule wulke přidžěło wukonja.

Při wosebitych ekskursijach sej kubłarki pomoc fachowcow pytaja. K tomu liča pućowanja do lěsa z přewodom hajnika. Aktualne fakty a nowe metody přistupnjenja lěsneho džěła přez hajnkownje su za naše pěstowarnje z dobrej pomocu. Na wobrazu widźimy hatneho mološa w rukomaj džěsća. Jeli so poradži, kaž tule na wobrazu,

so džěćina ze žiwochami tež přez direktny kontakt abo tasanje zeznajomni. Wobraz nasta při ekskursiji do Łazkowskeho lěsa.

Staršim napadnje fachowa a rěčna wěda svojich džěći při zhromadnych pućowanjach po krajinje a přinjese našim pěstowarkam w rozmołwach tež připóznać.

Michał Wałda, wučer, člon předsydstwa SŠT z.t.

4. swójbný swjedzeń w Ralbicach

Nětko hižo druhi raz wuhotowa Ralbičanska pěstowarnja swjedzeń serbskich pěstowarnjow w nošerstwje SŠT. Nje-dželu, 22. junija,

zhromadźichu so dźěći ze swojimi staršimi a dalšimi swójbnymi w Ralbičanskej cyrkwi k nyšporej. Knjeni Neterowa bě w „Božich hodžinkach” dźěći hižo derje přihotowała a z nimi tež spěwy nazwučowała. Połnje klinčeše zahorite „My spěwamy sej haleluja”. Ralbčanske dźěći su wulkotni spěwarjo, wšak kóždy ranje zhromadnje ze swojimi kubłarkami w pěstowarni spěwaja. Tam twori so serbska duša!

Wulkotna zahroda a hrajkanišćo při pěstowarni běchu dobre wuměňjenja za swjedženišćo. Při dobrym samopječenym tykancu Ralbičanow poskići so lóštny program Wotrowskich, Chróšćanskich (foto) a Ralbičanskich dźěći. Wosebita překwapjenka bě samo-zbasnjeny dwuhłósny spěw Ralbičanskich kubłarkow a rejce předšulskeje skupiny hosćićelskeho přebywanišća. Runje tak zespodoba so wšěm přihladowarjam serbskich wsow wot staršich lóštnje a žortnje zahrata „Popjelawka”.

Dźěći zabawjachu so na zahrodze a nawsy. Mějachu móžnosć, sej „diamanty” w pěsku wurywać, na poniju jěchać, z traktorom na wózyčkach po wjesce so ćahnýć dać, z wohnjowej woboru sobu jěć, koło zboža wjerćeć, na štom zalězć a z powjazom so dele pušćić abo po šćežce zmysłow hić.

Serbska pěstowarnja „Džěcacy raj“ we Wotrowje

„K nam směš přińc tak, kajkiž sy.“ To je naš narok. Chcemy wot-rězki w běhu žiwjenja džěsća krok po kroku přewodźeć a wukma-njeć. Smy mała pěstowarnja a to je naša sylna stronka. Džěci so mjezsobu spěšnje zeznaja a spřećela. Tež ke kubłarkam džěčo bórže krute počahi nawjaza. „Tebi poskići so ruka, hdyž sy raz padnył.“

Mjeno „Džěcacy raj“ za našu pěstowarnju smy sej zhromadnje ze staršimi wuzwolili. Je to naše wodźace hesło, ale wopisuje zdobom tež přewšo rjane městno našeho domu. Pěstowarnja leži njedaloko Wotrowskeho hrodžišća. Wotrow je mała parlička mjez módrymi horami Kamjenca a zelenej dolinu, wokoło kotrejž Klósterska woda pod hrodžiščom pluskoce. Pola, lěsy a wjeski w tutym dole nas w kóždym počasu znova wozbožuja.

Wobchadna rěč w našej pěstowarni je serbsčina. Staršim zmóžnimy, zo sebi jich džěčo hrajkajo serbsčinu přiswoji a ju tež nałožuje. Wšě němsce rěčace džěci so lubje a čućiwe do serbsce rěčaceje wokoliny přiwozmu.

My - to su knjeni Nawcyna, wjednica kubłanišća, knjeni Rjedžina a knjeni Kreucowa jako pedagogiski fachowy personal. Kapacita našeho domu wučini 35 městnow za žłobik, pěstowarnju a hórt.

knjeni Kreucowa z džěćimi při paslenju slónčnopromjenoweho škita z pčotku

Derjeměće džěsća je nam wažne

Starši a pěstowarki prócuja so wo wuwice na dobro kóždeho džěsća. Zhromadne džěło mjez fachowym personalom našeje pěstowarnje a staršimi spěchuje mjezsobnu dowěru a začuće, zo so džěćom w pěstowarni derje wjedže, zo so džěćo po swojich móžnosćach a kmanosćach dale wuwiwa a tež trěbny pohon při wuspytanju nowych wužadanjow dóstanje.

Naše pěstowarki přijimaja kóžde džěćo tak, kajkež wone je. Při wšěm wobkedźbowanju

individualnosće kóždeho jednotliwca nawuča woni džěći na normy a prawidła mjezsobneho wobchadženja. Problemy so njezataja, ale we wotewrjenej rozmołwje mjez staršimaj a pěstowarku narěča a zhromadnje so tute tež rozrisaja.

Staršiska přirada funguje jako zwjazowacy element mjez pěstowarkami a staršimi. Hromadže z pěstowarkami wobrěči aktualne aktiwity, podpěruje pěstowarnju při přihotowanju a přewjedženju wosebitych wjerškow abo informuje zjawnosć (na př. přez nowinske wozjewjenja) wo wšelakich podawkach.

Smy jara džakowni za přijomnu swójbnu atmosferu, kotraž w našej pěstowarni hižo lěta dołho knježi. Tole je w přnim rjedže zaslužba našich pěstowarkow, za čož chcemy so při tutej składnosći wutrobnje podźakować: Zapłać Bóh tón Knjez!

Staršiska přirada Wotrowskeje pěstowarnje

dr. Anja Pohončowa
Michaela Čornakowa
Katarina Weclichowa
Franciska Rachelina

Lube džěci, starši, džědy a wowki!

Čas žnjow je přišoł. W zahrodze a na polu maja ludžo wjele džěła. Sad, zelenina a zorno so žnjeja a domchowaja. Tež zwěrajata su pilne při hromadženju a składowanju za zymu.

Přez lěčne měsacy zaběrachmy so z temu „pčolka“. Wotpowědnje starobje džěci chcychmy něšto wo žiwjenju pčolki zhonić.

swj. Ambrož - patrón pčolarjow

- Kak wupada pčolka?
- Kak je pčolka žiwa?
- Hdže hromadzi sej pčolka nektar?
- Što činja pčolki w zymje?
- Kotre nadawki maja pčolki?
- Što čini pčolar?
- Štó je patrón pčolarjow?
- Kak sej zwěrajata wažimy?
- Kak słodži měd?
- Što móžemy wšo molować a paslić a kajke spěwy a hrónčka znajemy?

Wobkedźbowachmy pčolki při hromadženju nektara na łukach a polach. Nazornje spóznachu džěci přiznamjenja pčolki. Při wopyće pčolarja zhonichu mjez druhim, zo dóstanu pčolki w zymje cokor jako picu.

W běhu projekta zeznachu džěci wšelake družiny mjedu, kaž na přikład řepikowy abo lipowy. Z nazběranym materialom zhotowichmy zhromadnje mału wustajeńcu. Tak móža džěci swoje nazho-njenja a swoju wědu staršim pokazać a so sobuzdžělić. To naj-wažniše ze žiwjenja pčolki čitajće na přichodnej stronje.

Pčółka je insekt, kotraž twori stat. W jednym kołcu bydli jedyn lud z někak 5000-7000 pčółkami. Kóždy pčółka ma swojej funkciji wotpowědowace znamjenja.

Pčółki bydla w korbach, pčólnicach abo w pućowacych wozach. Město ma měrne a škitane być.

Babka

Wjacore tysac babkow bydli w jednym kołcu. Rypak a žahadło stej pola babki derje wuwitej a služitej k hromadženju nektara. Babka twari płasty z wóska a stara so wo lehnidło. W lěću je 4-6 tydženjow žiwa. W nazymje wulahnjena babka přežiwi zymu.

Matka

Wona je za rozmnoženje luda wažna a móže 4-5 lět žiwa być. Nowa narodžena matka leći na slónčnym dnju na kwasny lět. Na tutym so trut a matka w powětře porujetej. Po tym połoži matka do kóždej komorki w płasće jedne jejko, z kotrehož so pčółka wuwije.

Trut

Trut je muska pčółka w kołcu a je za wopłodženje matki zamołwity. Je jenož někotre tydženje žiwy.

Wopyt pola pčołarja Křescana Ledźbory we Wotrowje

Knjez Křescan Ledźbor je pčólnicu wot swojeho přichodneho nana Pawoła Čornaka přewzał. Bohužel njebě knjez Ledźbor doma, hdyž sej pčólnicu wobhladachmy. Wjele pčołarjow chodža na džěło a wěnuja so hakle po swjatoku swojim pčołkam.

Tohodla so jara wjeselachmy, zo móžeše nam knjeni Čornakowa wjele zajimaweho wo pčołkach a wo džěle z pčołkami powědać. Wona je dołhe lěta swojemu njeboh mandželskemu při pčołarjenju pomhała (hlej titulny wobraz!).

Słownik

babka	Arbeitsbiene
čujawka	Fühler
kołć	Bienenstock
lehnidło	Brut
matka	Königin
nazorny	anschaulich
pčólnica	Bienenhaus
pčołar	Imker
płasta	Wabe
rašpa	Raspel
rypak	Rüssel
trubkurjedžak	Pfeifenputzer
trut	Drohne
tyłow	Körper
žahadło	Stachel
zaznawanje	Wahrnehmung

Wotrowske džěci so hižo raz jako mali pčołarjo wupruwuja.

Hm... - to słodzi na pomazce! - Ale wuspytajce tola raz sami!

Worješkaca butra

100 g butry
100 g mjeu
mału lžičku kakawa } derje změšeć
100 g zmlětych worješkow přiměšeć
a do chłodneho stajić!

Mandlowy měd

125 g truhaneje morcheje
75 g mlětych mandlow abo worješkow
50 g butry
wulku lžicu mjeu
wulku lžicu wottruhaneje citronoweje bělizki

Wšitko změšeć a hotowe!

Paslenka pčolka z překwapjenku

- trjebaš prózdnu rólu nuznikoweje papjery a žolty krep k wobwiću róle tak šěroki, zo móžeš jón na jednym kóncu k žahadłu sformować
- třihaj sej čorne smužki a woblěp z nimi pčolkacy tyłow
- zlěp kožuch na hłowu pčolki, přičiń dwaj trubkurjedžakaj jako čujawce a njezabudź wócce a mału hubku přilěpić
- z folijoweje titki w lisće sej dvě křidlešce wurězaj a přičiń jej na chribjeće pčolki
- prjed hač pčolkacy tyłow k žahadłu sformuješ, schowaj do njeho překwapjenku a na kóncu woblěp žahadło z čornej papjeru

Wšo druhe je twojej fantaziji přewostajene.

Paslenska ideja za postrownu kartu

- sfałduj jedne DIN A4 łopjeno na wulkosć postrowneje karty
- na wonkownu stronu zlěp připołożenu pisanu papjeru
- wurězaj pčolku a polož ju na płastu
- wobjězdźi konturu pčolki z wótrym předmjetom a zlěp ju na postrownu kartu

Nětko wočiń kartu a zwjesel jednoho tebi lubeho čłowjeka z postrowom!

(Płasty darichu Hańžka Nawcyna a pčolarka Weronika Wjencyna.)